

EUROPOS INTEGRACIJOS PRADŽIA: PRIEŽASTYS, VEIKĖJAI IR TIKSLAI

Julius Žukas

Klaipėdos universitetas

Anotacija

Straipsnyje nagrinėjamos po Antrojo pasaulinio karo prasidėjusios Vakarų Europos valstybių integracijos priežastys, pagrindiniai šio proceso subjektai ir jų elgsenos motyvai, apsiribojant pradine integracijos faze iki 1957 m. Romos sutarčių pasirašymo.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: Europa, integracija, Jungtinės Valstijos, Sovietų Sąjunga, Europos didžiosios valstybės, Beniliuksas, Vokietijos klausimas, Konrad Adenauer.

Abstract

The article analyses the reasons of Western European countries' integration, which started after the Second World War, its main participants and their motives, restricting to the primary stage of integration until the Treaties of Rome in 1957.

KEY WORDS: Europe, integration, the United States, the Soviet Union, European great powers, Benelux, German issue, Konrad Adenauer.

Įvadas

Prieš 60 metų įkurta 27 Europos valstybes vienijanti Sąjunga šiandien išgyvena turbūt vieną dramatiškiausių savo istorinės raidos epizodų. Kita vertus, Antrojo pasaulinio karo totaliai nusiaubtoje Europoje užgimęs unikalus ir revoliucinis savo prigimtimi projektas praeityje išgyveno ne vieną sunkią krizę, kiekvieną kartą patvirtindamas savo gyvybingumą ir išplėsdamas integracijos geografiją bei mastus. Šiame kontekste žvilgsnis atgal, vienijimosi ištakų ir pirmųjų žingsnių aptarimas yra, manytina, aktualus ir šiandienos realijų įvertinimo požiūriu. Užsienio tyrinėtojai – politikos mokslų, politinės ekonomijos, diplomatijos ir politinės istorijos specialistai – skiria nemažai dėmesio pradinei Europos Sąjungos (ES) raidos fazei. Lyginant su įdirbiu ES senbuovėse bei JAV, Lietuvoje Europos studijų raida gerokai trumpesnė, mokslinių tyrimų gerokai mažiau, juose dominuoja Lietuvos atvejo, Lietuvos europinės politikos aktualijų analizė (plačiau žr. Vilpišauskas, 2007), o specialiai europinės integracijos pradžiai skirtų tyrimų kol kas nėra.

Šio straipsnio tikslas – apžvelgti ir identifikuoti Europos Sąjungos įkūrimo ir pradinės raidos priežastis bei bruožus, pagrindinį dėmesį skiriant šio proceso dalyvių motyvų ir tikslų analizei, įvertinant ir mažųjų Europos valstybių laikyseną bei įtaką integracijai. Chronologiškai tyrimo laukas apima laikotarpį nuo 1945 iki 1957 m. – nuo Europos idėjos atsiradimo iki Romos sutarčių. Temos klausimai gvildenami pasitelkiant pirminius šaltinius ir užsienio mokslininkų, visų pirma vokiečių tyrinėtojų, publikacijas.

1. Europos idėja pirmaisiais pokario metais

Pirmos konkrečios Europos suvienijimo iniciatyvos kilo po Pirmojo pasaulinio karo, daugiausia atgarsio sulaukė grafo Coudenhove-Kalergi Paneuropos projektas ir Prancūzi-

jos užsienio reikalų ministro A. Briand taikos planas. Dėl pernelyg skirtingų Europos valstybių nacionalinių interesų bei nacių atėjimo į valdžią Vokietijoje šie ir kiti taiką Europoje turėję užtikrinti projektai liko nerealizuoti (Loth, 2007, S. 37; Kasparavičius, 2002, p. 144–145). Galima teigti, kad tuomet absoliuti dauguma Europos valstybių ir viešoji opinija nematė būtinybės sąmoningai atsisakyti dalies nacionalinio suverenumo. Po dar baisesnio savo pasekmėmis Antrojo pasaulinio karo padėtis ir atmosfera žemyne pasikeitė. Milijonai karą išgyvenusių europiečių buvo pasiryžę daryti viską, kad užkirstų kelią bet kokiai naujos tragedijos galimybei. „Daugiau niekad!“ – šis devizas ir siekis tuomet vienijo daugumą Europos gyventojų, Europos vienijimosi idėją puoselėjo ir propagavo visų pirma privačios visuomeninės organizacijos (Pfetsch, 2005, S. 23). Iškart po karo vienijimosi vardan prasidėjęs taikos procesas įgavo Europos judėjimo pavadinimą, jame dalyvavo įvairių tautybių, pažiūrų ir įsitikinimų žmonės. Pažymėtina, kad pirmasis iš žymių Europos politikų viešai paragino burti europinę šeimą apskritai rezervuota laikysena žemyno realijų aspektu pasižyminčios šalies – Didžiosios Britanijos konservatorių partijos lyderis V. Čerčilis, 1947 m. rugsėjį savo kalboje Ciuricho universitete paraginęs kurti savanorišką visų Europos valstybių sąjungą – „Jungtinės Europos Valstybes“ (Weidenfeld, S. 2). Europos judėjimas klestėjo 1947–1948 metais, kai visose demokratinėse Europos valstybėse veikė įvairios draugijos, sąjungos ir judėjimai, dažnai turėję savą Europos vienijimosi koncepciją. Gausiausiai atstovauta vadinamiesiems federalistams, kurie norėjo JAV arba Šveicarijos pavyzdžiu kurti Europos valstybių federaciją, kuri turėtų supranacionalinę vyriausybę. 1946 m. gruodį federalistai įkūrė visus vienminčius žemyne vienijusią organizaciją (*Union Europeenne des Federalistes* – UEF). Kita įtakinga Europos judėjimo srove tapo V. Čerčilio iniciatyva 1947 m. gegužę įkurtas vadinamasis unionistų sąjūdis – Vieningos Europos judėjimas (*United Europe Movement* – UEM). Šave laikydami realistais ir pragmatikais, unionistai atmetė bet kokią supranacionalumą ir pasisakė už tarpvyriausybiniu bendradarbiavimu pagrįstą nacionalinių valstybių sąjungą. Federalistai pretendavo tapti masiniu visos Europos judėjimu, o UEM galima įvardyti kaip viešosios nuomonės formavimui bei lobistinei veiklai pirmenybę teikusį elito judėjimą: 70 iš 75-ių šio judėjimo tarybos narių priklausė aukštuomenei (Brunn, S. 1–2). Greta pagrindinių Europos judėjimo srovių pirmaisiais pokario metais vienijimosi idėją Vakarų Europos šalyse taip pat propagavo įvairios ekonominės organizacijos ir socialistinės, klerikalinės bei liberalios pakraipos draugijos ir susivienijimai.

1948 m. gegužę Hagoje sušauktas Europos kongresas, kuriame atstovauta įvairioms nacionalinėms ir tarptautinėms Europos organizacijoms, čia posėdžiavo Vakarų Europos valstybių vadovai ir ministrai, verslo, kultūros ir bažnyčios veikėjai.¹ Kongrese išryškėjo prieštara tarp federalistų ir unionistų, jie nesutarė nacionalinio suverenumo atsisakymo europinio lygmens naudai klausimu. Hagoje pareikalauta įkurti Europos Tarybą, kongreso „Politinėje deklaracijoje“ buvo kalbama apie būtinumą siekti Europos valstybių politinio ir ekonominio susivienijimo, saikingai apribojant nacionalinį suverenumą. Tačiau „Deklaracijoje“ neužsiminta nei apie Europos valstybių federaciją, nei apie Europos konstituciją (Weidenfeld, S. 2; Brunn, S. 4–5).

¹ Hagos kongresą, kaip „Čerčilio šou“, boikotavo Didžiosios Britanijos leiboristų partija ir daugelis Europos socialistinių partijų.

Po Hagos kongreso Europos idėjos realizavimas tapo Europos valstybių užsienio politikos darbotvarkės klausimu. Po įtemptų derybų, kuriose Didžiąją Britanijai pavyko minimizuoti supranacionalinio elemento pavojų, 1948 m. gegužės 5 d. dešimt Vakarų Europos valstybių pasirašė Europos Tarybos įkūrimo manifestą, tačiau Europos Taryba nebuvo pajėgi spręsti svarbiausių žemyno problemų ir užtikrinti efektyvią integraciją.

2. Integracijos priežastys ir paskatos

Vienytis Europos valstybes vertė ir skatino Antrojo pasaulinio karo padariniai. Visų pirma po karo kardinaliai sumenko Europos valstybių galia ir tarptautinis statusas. Atsidūrusios dviejų supervalstybių – JAV ir SSRS – priešpriešos lauke, Europos valstybės pavieniui tegalėjo pretenduoti į antraeilį vaidmenį. Pasak vieno iš Sąjungos kūrėjų, steigti ją buvo būtina, „siekiant padaryti galą tai demoralizuojančiai situacijai, kai Europa buvo palikta už jos ribų priimamų politinių sprendimų malonei“ (cit. remiantis Williams, 1996, p. 43). Kitas galingas integracijos akstinas – bendras europiečiams saugumo ir taikos troškimas: du baisūs pasauliniai karai parodė nacionalinių valstybių bejėgiškumą šioje srityje, todėl tikėta, kad suvienyta Europa tai atliks sėkmingiau ir kartu apsaugos nuo sovietinės ekspansijos pavojaus. Šis siekis taip pat reiškė naujos bendros europinės savimonės, pagrįstos laisve ir demokratija, formavimo poreikį. Galiausiai labai svarbus integracijos veiksnys buvo nacionaliniai Vakarų Europos valstybių interesai: po karo net didžiosios valstybės nebepajėgė savarankiškai ginti ir realizuoti savo interesų, tad integracija šiame kontekste galėjo padėti spręsti šią problemą (Weidenfeld, S. 2; Pfetsch, S. 19–20). Be politinių, egzistavo ir ekonominės Europos integracijos paskatos. Karas sugriovė žemyno ekonomiką, pirmaisiais pokario metais visos šalys išgyveno labai didelius ekonominius sunkumus, o be ekonominio stabilumo ir socialinės gerovės, laisvė ir demokratija buvo sunkiai įmanomos. Atkūrus Europos ekonomiką ir užtikrinus saugumą, būtent ekonominiai valstybių interesai tapo pagrindine integracijos varomąja jėga.²

Labai svarbus Vakarų Europos šalių vienijimosi išorės veiksnys buvo JAV užsienio politika, jos pasiryžimas likti Europoje. Laikydamosi įprasto amerikiečiams izoliacionizmo, prezidento F. D. Ruzvelto administracija planavo po karo „grąžinti vaikus namo“, tačiau atsitiko priešingai: Jungtinės Valstijos visa galva pasinėrė į Europos reikalus, užtikrindamos apsaugą, ekonomikos atkūrimą ir sąlygas plėtrai. Be nuolatinės JAV vyriausybės paramos, spaudimo ir tarpininkavimo, Europos integracija būtų buvusi jeigu ne apskritai neįmanoma, tai ne tokia sparti ir įvairiapusė (Kühnhardt, S. 5; Kissinger, 2003, p. 459; Schmuck, S. 4). Nors ryžtingas posūkis JAV politikoje Europos atžvilgiu įvyko tik 1947 m., jau 1945 m. rugpjūtį valdžios struktūrose buvo rengiami demokratinės Europos planai, o nuo 1946 m. valstybės departamente propagauta Europos idėja kiek vėliau įsiliejo į Europos politinio suvienijimo ERP (angl. *Eu-*

² Andrew Moravcsik savo fundamentalią studiją apskritai atmeta geopolitinių integracijos motyvų reikšmę ir akcentuoja vien šalių ekonominius interesus, kaip pagrindinį integracijos variklį (Moravcsik, 2008, p. 12–17).

ropean Recovery Program) programoje perspektyvą (Pfetsch, S. 27). Komunizmo grėsmė laisvei ir demokratijai Europoje paskatino JAV keisti savo užsienio politiką: 1947 m. kovo 12 d. paskelbta Trumeno doktrina reiškė perėjimą prie aiškios visų demokratiškos jėgų Europoje rėmimo politikos, o 1947 m. birželio 5 d. valstybės sekretoriaus Dž. Maršalo kalboje Harvardo universitete paskelbta, kad Amerika padės Europai atsigausti. Vadinamasis Maršalo planas buvo unikalus tarptautinis projektas, JAV suteikė 13 mlrd. dolerių dydžio materialinę paramą visoms to pageidavusioms Europos valstybėms, kurios pačios sprendė, kaip ją panaudoti. Maršalo planas pastatė Europos ūkį ant kojų, o jam realizuoti 1948 m. įkurta Europos ekonominio bendradarbiavimo organizacija (EEBO) tapo viena iš tarpvalstybinio bendradarbiavimo ir integracijos grandžių (Kissinger, 2003, p. 439–443; Judt, 2011, p. 105–108).

Paradoksalu, tačiau prie Europos vienijimosi nemažai prisidėjo ir Sovietų Sąjunga, tiksliau, jos negrabi ir agresyvi užsienio politika. Pirmaisiais pokario metais Sovietų Sąjungai, kaip ypač kovoje prieš fašizmą nusipelnusiai valstybei, simpatizavo daugelis Vakarų europiečių, Prancūzijoje, Italijoje ir kai kuriose kitose šalyse veikė stiprios ir populiarios komunistų partijos. Suinteresuota išplėsti ir įtvirtinti savo dominavimą Europoje, Maskva buvo priešiška Vakarų Europos integracijos atžvilgiu. Disponuodama minėtu moraliniu autoritetu ir tokiu svariu koziriu kaip Rytų Vokietija, ji galėjo torpeduoti Europos vienybės idėją, eliminuodama iš integracijos proceso jo šerdį – Vokietiją. Suprantama, ši prielaida tėra teorinio pobūdžio loginė konstrukcija: neturėdama jokių demokratiškos valdžios ir politikos formavimo bei funkcionavimo tradicijų, Sovietų Sąjunga buvo nepajėgi atsisakyti carinei Rusijai būdingos „linijinės“ ekspansijos metodų. Šie metodai pastūmėjo JAV pereiti nuo bendradarbiavimo su SSRS prie jos „tramdymo“ (angl. *containment*) politikos ir vertė vienyti, pvz., 1948 m. vasario komunistinis perversmas Prahėje lėmė Briuselio sutartį dėl kolektyvinės savignyos (1948 m. kovą pasirašė penkios Vakarų Europos valstybės), o 1948 m. birželį pradėta Berlyno blokada paspartino NATO kūrimą.

3. „Europa – trečioji jėga“

Naujos iškilusios supervalstybės disponavo tradicinėmis įtakos zonomis už Europos branduolio ribų, tačiau besąlygiškas jų dominavimas kėlė realią grėsmę Europos valstybių pozicijoms pasaulyje ir europiniam identitetui. Kaip atsakas į šią grėsmę, pirmaisiais pokario metais atsirado Europos, kaip „trečiosios jėgos“ greta JAV ir Sovietų Sąjungos, konceptas. JAV ekonominio ir politinio dominavimo bei SSRS ekspansijos akivaizdoje visi ligitoliniai Europos valstybių tarpusavio prieštaravimai neteko reikšmės bendro intereso išsaugoti savo autonomiją labai (Pfetsch, S. 20–21; Loth, 2007, S. 37–38). Įsidėmėtina, kad šis konceptas buvo Europos kairiųjų partijų „kūdikis“ ir turėjo aiškų antiamerikietišką kryptingumą. Projekto viltis sustiprino leiboristų partijos pergalė 1945 m. rugpjūtį vykusiuose Didžiosios Britanijos parlamento rinkimuose: ši partija oficialiai palaikė „Jungtinių socialistinių Europos valstybių“ idėją ir, be to, rinkiminėje kovoje naudojo argumentą, kad tik socialistinė valstybė gali pasiekti būtiną savitarpio supratimą su Sovietų Sąjunga. Atrodė, kad vienintelė Europos atstovė „didžiajame trejete“ atsisakys tradicinės didvalstybės politikos, suvienys apie save

demokratinės Vakarų Europos šalis ir sutelks Europą kaip „trečiąją jėgą“ (Loth, 1996, S. 29). Šią idėją parėmė ir jos teikiamas galimybės taikos, kartu ir Prancūzijos nacionaliniams interesams užtikrinti išvėlgė ilgametis Prancūzijos socialistų lyderis L. Blum. Pirmąkart savą „tarptautinės Trečiosios jėgos“ viziją jis paskelbė 1947 m. lapkritį, Nacionaliniame susirinkime pristatydamas savo vyriausybės programą: esą nė viena rimta problema jau nebegali būti deramai išspręsta nacionalinių valstybių, jokia tauta, nesiekdama solidarumo su kitomis tautomis, jau negali gyventi gerovėje ar apskritai išgyventi, todėl reikia telktis, vienytis arba žlugti. 1948 m. gruodį Prancūzijos socialistų partijos Nacionalinė taryba Trečiosios jėgos projektą oficialiai paskelbė kaip savo programą (Loth, 2005, S. 1–2). L. Blum koncepcija buvo reakcija į prasidėjusį šaltąjį karą ir sustiprėjusį Europos skilimą į Rytus bei Vakarus, atsisakant pripažinti šį skilimą į blokus esant galutiniu ir nepakeičiamu. Perkėlus viską į (angl.) *Realpolitik* kategorijas, „Trečiosios jėgos“ konceptas reiškė, kad Europa turėjo tapti trečiąja supervalstybe: Europos nacionalinės valstybės (praktiškai tai turėjo būti visos 16-ka Maršalo planą priėmusių valstybių) privalėjo suvienyti savo jėgas ir artikuliuoti bendrus tikslus bei norus. Tokios Europos supervalstybės pagrindu buvo išivaizduojama Prancūzijos ir Didžiosios Britanijos sąjunga, apie kurią turėjo burtis kitos Europos tautos. Taip esminis „Trečiosios jėgos“ projekto elementas buvo galios įgavimas: susijungdamos ir suvienydamos savo išteklius Europos tautos turėjo įgyti galios daryti įtaką tarptautinei politikai. Naujasis europinis pasaulinės politikos galios centras leistų europiečiams apginti savo civilizaciją supervalstybių eroje ir atlikti tarpininko šaltajame kare misiją. L. Blum buvo europietis, jam apsisprendimas būti laisvam kartu reiškė ir laisvę vergiškai neperimti amerikietiško modelio: 1947–1948 m. sandūroje tokį požiūrį palaikė Vakarų Europos socialistinės partijos ir kairiųjų pažiūrų krikščionys demokratai, o Europos federalistų sąjunga (UEF) telkėsi būtent po „Trečiosios jėgos“ vėliava (Loth, 2005, S. 2–3).

L. Blum ir jo sekėjų veikla buvo nemenkas postūmis judėjimo už Europos vienybę procese, tačiau „Trečiosios jėgos“ vizija netapo realybe. Ne visi idėjos šalininkai pritarė L. Blum antiamerikietiškamui, potencialios Sovietų Sąjungos grėsmės akivaizdoje nematydami alternatyvos JAV karinei apsaugai. Dėl šios priežasties nepavyko pastatyti „Trečiosios jėgos“ kertinio akmens – sudaryti Prancūzijos ir Didžiosios Britanijos sąjungos: leiboristų vyriausybė manė, kad tokiai Europai sukurti europiečiai neturėjo nei materialinių, nei dvasinių išteklių (Judt, 2011, p. 126; Loth, 2005, S. 4).

4. Didžiųjų Europos valstybių motyvai

Esminės įtakos europinės integracijos raiškai turėjo Didžiosios Britanijos atsisakymas dalyvauti šiame procese. Ši valstybė, nors ir praradusi turėtą vaidmenį pasaulyje, vienintelė iš pokario Europos valstybių išlaikė didžiosios valstybės statusą, leidusį jai vykdyti klasikinę užsienio politiką. Nors ir patyrusi didžiulių materialinių nuostolių, Didžioji Britanija po karo disponavo gerokai stipresne ekonomika nei žemyno šalys, 1947 m. jos eksporto vertė buvo lygi Prancūzijos, Italijos, Vakarų Vokietijos, Beniliukso, Norvegijos ir Danijos eksportui kartu paėmus. Iki pat 6-ojo dešimtmečio vidurio Paryžiuje, Bonoje ir Vašingtone neabejota, kad „Europoje niekas nevyksta be Didžiosios Britanijos žinios“ (Schmidt,

1991, S. 169–170; Wurm, S. 9; Judt, 2011, p. 180–181). Aukščiausią statusą Europoje turėjusi valstybė liko nuošalyje, tam ji turėjo nemažai svarių priežasčių. Nesivelti į pernelg glaudžias sąjungas su žemyno valstybėmis buvo sena Didžiosios Britanijos užsienio politikos taisyklė, ši (angl.) *splendid isolation* buvo įaugusi į britų politinio elito kraują ir virtusi nacionalinių interesų identifikavimo pagrindu. Šiuo požiūriu labai būdingi žodžiai, kuriais Didžiosios Britanijos premjeras A. Eden vėliau apibendrino savo šalies sprendimą nedalyvauti pradžia Europos Sąjungai davusiame Europos anglių ir plieno bendrijos (EAPB) projekte: „Giliai širdyje mes visi puikiai suprantame, kad neįstengsime to padaryti“ (Judt, 2011, p. 184). Kitas labai svarbus aspektas buvo ekonominio intereso stoka: dalyvauti R. Schumano plane ir Europos ekonominės bendrijos (EEB) kūrimo procese Didžiąjai Britanijai atrodė esant ekonomiškai nenaudinga. Kaip taikliai pastebėjo A. Moravcsik, Didžiosios Britanijos abejingumas ir priešinimasis muitų sąjungai buvo racionali politika valstybės, kuri mažai prekiaavo su žemynu, turėjo didelius muitus ir bijojo Vokietijos gamintojų konkurencijos. Vertinant ekonominiais kriterijais, iš muitų sąjungos Didžioji Britanija būtų laimėjusi daug mažiau ir pralošusi daug daugiau nei bet kuri valstybė – EAPB narė (Moravcsik, 2008, p. 159, 171). Sugebėję savo kolonijinę imperiją transformuoti į Sandraugą, britai turėjo pranašumą kitų Europos metropolijų atžvilgiu, svaro sterlingų zona 5-ojo dešimtmečio pabaigoje sudarė didžiausią pasaulyje prekybos ir atsiskaitymų sistemą. 1950 m. pusė viso Jungtinės Karalystės eksporto ir daugiau kaip 40 % importo buvo susiję su Sandrauga, o EAPB šalių (angl.) *Little Europe* teko tik 10 % eksporto. Šalies ekonomika buvo orientuota į Sandraugą ir svaro sterlingų zoną, todėl pokario Didžiąjai Britanijai nebuvo labai aktualu dalyvauti Europos ekonominėje integracijoje, ryšys su Sandrauga buvo prioritetinis ryšys su Europa atžvilgiu (Wurm, S. 6–8). Visa tai ir Londono ypač puoselėti „ypatingi santykiai“ (angl. *special relationship*) su JAV davė britų politikams rimtą pagrindą manyti, kad šalis galės išlaikyti svarbiausios Europos valstybės statusą ir įprastą distanciją žemyno atžvilgiu, neįsitraukdama į glaudesnę ekonominę ir politinę Europos Sąjungą. Tačiau būtų klaidinga manyti, kad Didžioji Britanija atsuko Europai nugarą: svarbi jos euroskepticizmo priežastis buvo skirtingas požiūris į integracijos formą. Londonas kategoriškai pasisakė prieš federalizmą ir bet kokias supranacionalumo apraiškas integracijoje. Didžiosios Britanijos vyriausybė suvaidino svarbų vaidmenį realizuojant Maršalo planą, inicijavo gynybinę Briuselio sutartį ir buvo varomoji NATO kūrimo jėga. Politinis stabilumas, ekonominė rekonstrukcija ir karinis saugumas – šių tikslų siekė Didžioji Britanija žemyne, pritarė laisvesnėms tarpvyriausybinių bendradarbiavimo formoms, kaip EEBO ar Europos Taryba, tačiau atmesdama sutartimis įtvirtinamą nacionalinio suverenumo atsisakymą (Wurm, S. 5).

Atsisakydama dalyvauti glaudesnėje Vakarų Europos integracijoje, Didžioji Britanija akylai stebėjo proceso raidą, siekdama išvengti saviizoliacijos ir išlaikyti savo pozicijas. EAPB projekto ir Mesinos konferencijos proceso sėkmė reiškė potencialią grėsmę, kad privilegijuoto JAV partnerio vietą iš jos paverš EEB arba sustiprėjusi Vokietijos Federacinė Respublika (VFR). Dėl to Londonas pažadais ir grasinimais bandė sužlugdyti EEB projektą, tačiau tvirta Prancūzijos ir VFR pozicija bei JAV spaudimas netrukdyti ratifikuoti Romos sutarčių sužlugdė šias pastangas (Moravcsik, 2008, p. 169; Schmidt, 1991, S. 193–194, 198).

Lyginant su Didžiąja Britanija, Prancūzijos europinė politika reprezentavo priešingą integracijos formą ir skirtingą Europos bei jos vaidmens pasaulyje sampratą. Pirmenybę teikdama federalizmui, Prancūzija ankstyvojoje Europos vienijimosi fazėje teikė stiprius impulsus Vakarų Europos politinei ir ekonominei integracijai, jos iniciatyva atsirado EAPB, Europos gynybos bendrijos (EGB) projektas, Euratomas. Toks pokario Prancūzijos aktyvumas europinėje arenoje atsirado ne iš gero gyvenimo: žeminantis pralaimėjimas kare ir okupacija reiškė, kad Prancūzija iš esmės galutinai prarado didžiosios valstybės statusą, nors „didžiojo trejeto“ malone vėliau ir buvo priskirta prie nugalėtojų (Wurm, S. 3–4; Judt, 2011, p. 127). Pirmaeiliai Paryžiaus siekiai buvo turėto vaidmens Vakarų Europoje susigrąžinimas bei Vakarų Vokietijos atgimimo kontrolė. Neabejotinai pats svarbiausias Prancūzijai buvo Vokietijos klausimas ir iškart po karo prancūzai turėjo aiškia ir konkrečia pozicija šiuo atžvilgiu: Vokietija privalėjo būti maksimaliai susilpninta, turėjo atlyginti visus karo nuostolius, jos pramoniniai regionai turėjo būti atskirti ir atiduoti Prancūzijos dispozicijon. Ši strategija turėjo esminį trūkumą – Prancūzija buvo per silpna ją įgyvendinti, todėl Vokietijos klausimą teko spręsti Vakarų Europos vienijimosi procese ir būtent dėl to Prancūzija tapo europinės integracijos iniciatore ir viena pagrindinių jos varomųjų jėgų (Judt, 2011, p. 128–131; Чечова, c. 245). Iš pradžių ketinta užsienio politikos tikslų siekti realizuojant aukščiau aptartą Europos, kaip „trečiosios jėgos“, koncepciją, tačiau Didžiosios Britanijos atsisakymas ir vis stipresnis JAV spaudimas kuo greičiau pradėti Vokietijos atgaivinimą privertė keisti kursą: prancūzai Europos susivienijimo kertiniu akmeniu ir savo šalies europinės politikos pamatu ėmė laikyti Prancūzijos ir Vakarų Vokietijos suartėjimą bei bendradarbiavimą, kas reiškė tiesiog revoliucinę ilgamečių užsienio politikos tradicijų permainą. 1948 m. pradžioje Paryžiuje prabilta apie būtinumą integruoti Vokietiją į Europą, o oficiali šios strategijos pradžia buvo Prancūzijos užsienio reikalų ministro R. Schumano 1950 m. gegužės 9 d. deklaracija dėl EAPB įkūrimo, kurioje pasiūlyta visą Prancūzijos ir Vokietijos anglių ir plieno pramonę pavesti valdyti bendrai Vyriausiajai valdybai, taip pat pareikštas įsitikinimas, kad tokia integracija karą tarp Prancūzijos ir Vokietijos padarytų neįmanomą. Turint omenyje neseniai vokiečių okupaciją pergyvenusių eilinių prancūzų požiūrį į vakarykštį mirtiną priešą, tokiam žingsniui reikėjo politinės valios ir drąsos, tačiau vargu ar tai laikytina toliaregišku „istorinės reikšmės prancūzų diplomatijos šedevru“ (Kühnhardt, S. 5), žinant, kad tokio žingsnio būtinybę savo Ciuricho kalboje nurodė V. Čerčilis, be to, peržiūrėti užsienio politikos koncepciją Paryžių nuolat ragino Vašingtonas, o Prancūzija 1950 m. kovą atmetė K. Adenauerio pasiūlymą kurti visišką Prancūzijos ir Vokietijos sąjungą, turėjusią prasidėti nuo muitų sąjungos (McAllister, 2000, p. 41). JAV spaudžiant kuo greičiau atkurti Vokietijos ginkluotąsias pajėgas, Prancūzija 1952 m. pasiūlė („Pleveno planas“) sukurti Europos armiją, taip pradėdama Europos gynybinės bendrijos kūrimo procesą: išskeldamas šį projektą, Paryžius siekė įsprausti neišvengiamą VFR remilitarizavimą į platesnius supranacionalinio Vakarų Europos karinio ir politinio susivienijimo rėmus, neleidžiant buvusio priešo ginkluotąsias pajėgas atkurti nacionaliniu pagrindu (Vitkus, 2005, p. 12; Чечова, c. 245–247; Judt, 2011, p. 131).³

³ Prancūzijos Parlamentas 1954 m. rugpjūtį sužlugdė Europos armijos projektą. Rusų tyrinėtoja

Prancūzijos silpnumą pademonstravusi 1956 m. Sueco krizė buvo paskutinis lemiamas veiksnys, paskatinęs prancūzus pritarti Romos sutartims ir puoselėti europinį bendradarbiavimą su Vakarų Vokietija.

5. Vokietijos klausimas

Viena kertinių Europos atkūrimo ir vienijimosi proceso problemų buvo Vokietijos klausimas. Be Vokietijos ekonomikos, nebuvo galima atgaivinti Vakarų Europos ekonomikos, be Vokietijos ginkluotųjų pajėgų atkūrimo buvo neįmanoma užtikrinti Vakarų Europos gynybos. Teisingai pastebėta, kad tinkamas Vokietijos klausimo sprendimas tada reiškė raktą į Europos ateitį (Judt, 2011, p. 113). Tai buvo labai sudėtingas klausimas visų pirma dėl pokario Europoje tvyrojusio nepalankumo ir nesusitikėjimo vokiečiais, daugumą europiečių vienijęs moralinis imperatyvas „Daugiau niekadės!“ reiškė visų pirma daryti viską, kad Vokietija niekada daugiau negalėtų grėsti taikai ir saugumui žemyne. Nugalėta Vokietija padalyta į 4 okupacines zonas, valdomas okupacinių administracijų, ji privalėjo atlyginti karo padarytus nuostolius (reparacijos). Nugalėtojai ketino suskaldyti Vokietiją ir paversti ją agrarine šalimi: tokią negailestingą perspektyvą brėžė JAV finansų ministro H. Morgenthau 1944 m. parengtas planas, ne kuklesni buvo ir prancūzų ketinimai. Vakarykštį žiaurų priešą ir okupantą laikyti draugu – tokiai radikaliai požiūrio į vokiečius kaitai reikėjo stipraus motyvo, kuriuo karo nusiaubtai ir nukraujavusiai Vakarų Europai tapo Sovietų Sąjungos agresijos grėsmė. Pirmą žingsnį žengė amerikiečiai, H. Morgenthau planą pakeitė nauja direktyva, kuri numatė suvienyti vakarinių okupacinių Vokietijos zonų ekonomiką ir plėsti vokiečių savivaldą (Judt, 2011, p. 120, 139). JAV politikos dėl Vokietijos posūkiu tašku laikoma valstybės sekretoriaus J. F. Byrneso 1946 m. rugsėjį Štutgarte pasakyta kalba, kurioje deklaruota JAV pozicija remti ekonominę Vokietijos suvienijimą ir daryti viską, siekiant vokiečių tautos susivienijimo. Amerikiečius parėmė britai, 1946 m. rugsėjį susitarta dėl abiejų šalių okupacinių zonų pavertimo vieninga ekonomine erdve (ši „Bizona“ pradėjo funkcionuoti 1947 m. pradžioje) ir reparacijų ėmimo nutraukimo (Ripper, Hoffmann, 1993, S. 30–31, 37–38). Procesą paspartino komunistinis perversmas Prahėje: 1948 m. vasarį JAV, Didžioji Britanija ir Prancūzija susitarė taikyti Maršalo planą Vokietijai, o birželį paskelbė planą kurti atskirą Vakarų Vokietijos valstybę. Kai 1949 m. balandį Prancūzija prisijungė prie „Bizonos“, atsirado vieninga ekonominė Vakarų Vokietijos erdvė, o 1949 m. gegužę įkurta VFR, kuri netrukus tapo asocijuota Europos Tarybos nare, o 1949 m. gruodį – pilnateise Maršalo plano dalyve. Maršalo planas padarė Vakarų Vokietijai didžiulį stabilizuojantį efektą ir turėjo didelį politinį poveikį formuojant VFR vidaus socioekonominę struktūrą (Timmermann, S. 17–18; Ripper, Hoffmann, 1993, S. 130–131). Amerikos paraginta Prancūzija ėmėsi iniciatyvos galutinai įtraukti Vakarų Vokietiją į Europos reikalus ir 1950 m. gegužės 9 d. R. Schumano deklaracija reiškė ne tik kardinalų Prancūzijos užsienio politikos

I. Česnova klaidingai teigia, esą išeitį iš situacijos pasiūlė pati Prancūzija (Чеснова, с. 248). Iš tiesų tai padarė Didžioji Britanija, kurios iniciatyva 1954 m. spalį gynybinė Briuselio sutartis transformuota į Vakarų Europos sąjungą (VES) (Klein, 2003, S. 33; Timmermann, S. 30).

kurso pasikeitimą, bet ir VFR tapimą lygiateise Vakarų bendrijos plačiąja prasme: VFR vyriausybė nedelsdama sutiko su Prancūzijos pasiūlymu, vokiečiai pirmieji ratifikavo EAPB sutartį (Judt, 2011, p. 176–177).

Tačiau buvo ir kita Vokietijos klausimo pusė: nugalėtojai gana greitai suvokė vokiečių indėlio į Europos integraciją svarbą, tačiau egzistavo reali galimybė, kad patys vokiečiai nepanorės orientuotis į Vakarus. Pats svarbiausias vokiečių tautai klausimas tada buvo šalies suvienijimas. Didelė dalis vokiečių manė esant tikslingiau bendradarbiauti ir su Sovietų Sąjunga, be kurios valios vieninga Vokietija buvo neįmanoma. Tuo buvo įsitikinę ne tik socialdemokratai, toks požiūris buvo populiarus ir krikščionių demokratų (CDU) bei laisvųjų demokratų (FDP) partijų gretose, esminiai jo principai suformuluoti sovietinėje okupacinėje zonoje veikusios CDU Berlyno organizacijos lyderio K. Kaiserio užsienio politikos koncepcijoje. Pastaroji Vokietijos ateitį apibrėžė kaip tilto tarp Rytų ir Vakarų funkciją: J. Kaiserio įsitikinimu, pirma turėjo būti pasiektas Vokietijos suvienijimas ir lygiateisiškumas kaip dalyvavimo europinėje integracijoje sąlyga. J. Kaiserio „tilto teorijai“ pritarė įtakingos socialdemokratų partijos (SPD) lyderis K. Schumacher ir kitos politinės jėgos, troškusios neutralios Vokietijos ir geriausią – jeigu ne vienintelę – galimybę suvienyti šalį mačiusios visų vokiečių sutarime ir kompromise su Sovietų Sąjunga. Nors sovietinė okupacinė administracija 1947 m. pabaigoje nušalino J. Kaiserį nuo vadovavimo partinei organizacijai ir priverė jį palikti rytinę zoną, tikėjimas kompromiso su Sovietų Sąjunga galimybe išnyko ne taip greitai, pvz., VFR vyriausybei pritarus Šumano planui, ne tik socialdemokratinėje spaudoje pasirodė kritiškai šį žingsnį vertinusių publikacijų, kuriose teigta Vokietijos neutralumo būtinybė, esą „pasauliui reikalinga ramybės ir įtampos mažinimo juosta tarp Sovietų ir Amerikos“ (Ripper, Hoffmann, 1993, S. 105–106, 245–246).

Galima teigti, kad vakarų vokiečių pasirinkimą eiti Vakarų Europos integracijos keliu nemažą mastą nulėmė CDU lyderio ir pirmosios VFR vyriausybės vadovo Konrado Adenauerio veikla. Nepaisant labai stiprios politinės ir ekonominės opozicijos, kancleris K. Adenauer neabejojo, kad kryptis į Vakarus yra vienintelis galimas kelias vokiečių tautai, nors jis neišvengiamai šalies suvienijimą vertė tolesnės perspektyvos dalyku. Kaip labai tiksliai pažymėjo H. Kissinger, K. Adenauer geriau už savo oponentus suprato, kad to meto istorinėmis sąlygomis vieninga neutrali Vokietija neišvengiamai būtų buvusi suvaržyta griežtais apribojimais ir įvairiapuse tarptautine kontrole, toks statusas vokiečių tautai ir Vokietijai būtų buvęs psichologiškai pavojingesnis už padalijimą. Kovodamas už vakarų vokiečių lygias teises ir integraciją su Vakaraais, jis kovojo už Vokietijos ateitį (Kissinger, 2003, p. 488). Todėl K. Adenauer nuosekliai pasisakė už kuo spartesnę Vakarų integraciją, sveikindamas beveik kiekvieną naują iniciatyvą ir pats siūlydamas įvairius projektus. Dar būdamas mažai tarptautinėje arenoje žinomas politikas, jis 1945 m. pasiūlė Prancūzijos, Vokietijos, Didžiosios Britanijos ir Beniliukso ekonominę integraciją, vėliau ne kartą šį siūlymą pakartojo. Gerai suvokdamas integracijos vektorius, jis ryžtingai rėmė glaudžius dvišalius santykius su Prancūzija, ne kartą tų santykių labui aukodamas ekonominius savo šalies interesus. Nelabai pasitikėdamas savo bendrapiliečiais, K. Adenauer stengėsi kuo glaudžiau susieti Vakarų Vokietiją su Vakaraais, kad neatgimtų vokiečių nacionalizmas ir būtų užkirstas kelias opozicijos siūlytoms užsienio politikos kurso alternatyvoms. Jis teigė,

kad Europos integracija saugo Vokietiją nuo jos pačios (Moravcsik, 2008, p. 121–123; Loth, 2007, S. 42; Ripper, Hoffmann, 1993, S. 240, 311). Teikdamas pirmenybę politinei integracijai, K. Adenauer ir jo vyriausybė sveikino Prancūzijos iškeltą Europos armijos sukūrimo planą, kaip svarbų indėlį į europinės integracijos įgyvendinimą. Jo įsitikinimu, dviejų pasaulinių karų patyrimas parodė, kad Vokietijos galios siejimas su karine galia buvo neracionalus pasirinkimas, vokiečių karinės galios perkėlimas į europinę EGB dimensiją reišė būtina pažangą įsisąmoninant laisvę ir demokratiją, kurios reikėjo vokiečiams. Savo prisiminimuose K. Adenauer 1954 m. rugpjūčio 30 dieną, kai Prancūzijos nacionalinis susirinkimas atmetė EGB sutartį (kartu palaidodamas ir Europos politinės bendrijos projektą), pavadino „juoda diena Europai“ ir „tragedija“ (Timmermann, S. 22, 29).⁴

Logiška, kad K. Adenauer prioritetą teikė federacinei integracijos formai. Prasidėjus Mesinos sprendimų realizavimo procesui, kancleris 1956 m. sausį visiems savo vyriausybės nariams išsiuntinėjo nuodugnią veiklos instrukciją, kurioje pabrėžta, kad Mesinos projektas privalo būti ryžtingai ir nuosekliai realizuotas, o tam visų pirma būtina aiški ir pozityvi VFR pozicija Europos integracijos atžvilgiu. Projektui įgyvendinti nurodyta „pagal galimybes siekti sukurti tinkamas bendras institucijas“ ir kad „turi būti sukurti sprendimo galias turintys europiniai organai“ (Timmermann, S. 33–34). Procesui užstrigus, K. Adenauer 1956 m. lapkritį vyko tartis ir derėtis į Paryžių.

6. Mažųjų valstybių vaidmuo

Konkrečią integracijos raišką ir toną visų pirma lėmė Prancūzijos ir VFR interesų dermė, tačiau pradiniame šio proceso etape nemažos įtakos turėjo ir mažųjų Europos valstybių – Nyderlandų, Belgijos ir Liuksemburgo – pozicija. Lyginant su kitomis integracijos dalyvėmis, šios šalys jau turėjo konkretų įdirbį. Belgijos ir Liuksemburgo ekonominis bendradarbiavimas prasidėjo jau po Pirmojo pasaulinio karo, 1921 m. įkūrus Belgijos ir Liuksemburgo ekonominę sąjungą (BLEU). Kita vertus, tarp Belgijos ir Olandijos tokio bendradarbiavimo tada nebuvo, nes Paryžiaus taikos konferencijoje Belgija pareiškė pretenzijas į dalį Nyderlandų teritorijos, kas tarpukariu temdė abiejų šalių santykius (Garvest, S. 1–2). Antrojo pasaulinio karo metais atsidūrusios tremtyje Londone, Nyderlandų ir Belgijos vyriausybės palengva pradėjo dialogą, kuris lėmė, kad 1943 m. spalį pasirašyta valiutų sutartis. Šalys turėjo savas pokario Europos sandaros vizijas: Belgija ir Liuksemburgas siekė kuo platesnės europinės sąjungos vadovaujant Didžiajai Britanijai (siekiant išvengti Prancūzijos hegemonijos), tuo tarpu Nyderlandų vyriausybė norėjo dar platesnės sąjungos. Tik po to, kai belgų pasiūlytą projektą atmetė tiek Didžioji Britanija, tiek Prancūzija, 1944 m. rugsėjį egzilinė Nyderlandų, Belgijos ir Liuksemburgo vyriausybės Londone pasirašė „Sutartį dėl Muitų sąjungos įvedimo“, tuo įkurdamos Beniliuksą – bendrą laisvosios prekybos erdvę su bendru išoriniu muitų tarifu (Garvest, S. 3; Loth, 1996, S. 25–26; Wielenga, S. 13).

⁴ Teigdamas apie „nuoseklų Adenauerio atsargumą dėl bendradarbiavimo gynybos srityje“, A. Moravcsik, matyt, nėra visiškai teisus (Moravcsik, 2008, p. 122).

Galima prielaida, kad mažosioms valstybėms savaime buvo lengviau sutarti nei didžiosioms, tačiau taip nebuvo. Išskyrus Liuksemburgą, kitos Beniliukso narės pokariu turėjo problemų, ypač Nyderlandai. Belgija per karą nukentėjo gerokai mažiau ir išvaduota anksčiau nei kaimyninė Olandija, kurios ekonominė padėtis po išvadavimo buvo kur kas blogesnė. Olandai sunkiai išgyveno savo kolonijinių valdų praradimo perspektyvą, skaudus smūgis buvo netrukus po karo prasidėjęs sukilimas Indonezijoje. Dėl šių priežasčių Beniliukso šalys 1945 m. birželį nutarė laikinai atidėti sutarties įsigaliojimą, jų ekonominė sąjunga pradėjo funkcionuoti tik nuo 1948 m. sausio 1 d. (Laqueur, 1995, p. 70–71; Garvest, S. 3).

Nors Beniliukso šalių bendradarbiavimas buvo iš esmės ekonominės prigimties, būta ir bendro politinio veikimo atvejų, ypač pirmajame pokario dešimtmetyje. 1947 m. Paryžiaus konferencijoje, kuri skirta Maršalo planui aptarti, Nyderlandų, Belgijos ir Liuksemburgo delegacijos veikė išvien ir pateikė bendrą memorandumą apie Europos ekonomikos atgaivinimą, drauge pareikalaudamos sau lygių teisių su Prancūzija ir Didžiąja Britanija. Ši bendra laikysena Paryžiuje labai prisidėjo prie Beniliukso, kaip politinio vieneto, įvaizdžio formavimo (Wielenga, S. 14).

Europos ekonominės integracijos plėtra labiausiai buvo suinteresuoti Nyderlandai, nes šalies ekonomikai po Indonezijos praradimo reikėjo naujos rinkos. 1950 m. birželį užsienio reikalų ministras D. Stikker pateikė bendros Europos rinkos sukūrimo planą, siūlydamas iš pradžių 25 % sumažinti prekybos apribojimus, o kitoje stadijoje visiškai panaikinti kliūtis svarbiausioms gamybos šakoms integruotis. Šis projektas turėjo tapti logiška EEBO rėmuose vykusio bendradarbiavimo tąsa, tačiau žlugo, nes Didžioji Britanija ir Skandinavijos šalys atmetė šiame plane numatytą stiprų supranacionalinių integracijos elementą (Manning, 1981, S. 14). Nepaisant nesėkmės, Nyderlandų politikai toliau aktyviai puoselėjo gilesnės ekonominės integracijos idėją, kurios generatoriumi tapo Stikker įpėdinis J. Beyen, 1952 m. rudenį pateikęs naują Europos integracijos problemos sprendimo variantą: Europos politinė bendrija būsianti priimtina Nyderlandams tik su sąlyga, kad drauge vyks ir socialinė bei ekonominė integracija, vardan kurios šalys galėtų atsisakyti dalies savo suverenumo, artimiausiu tikslu turėtų būti muitų sąjungos sukūrimas. Projektas buvo pasiūstas kitų penkių EAPB šalių vyriausybėms, Beniliukso partnerės jam pritarė, tačiau Prancūzijos požiūris į 1953 m. vasarį konkretizuotą Beyen planą buvo neigiamas (Manning, 1981, S. 17–19). Beniliukso šalys nutarė atidėti idėjos propagavimą, laukdamas Prancūzijos nuostatos pasikeitimo: 1955 m. pradžioje Prancūzijoje į valdžią atėjus naujai vyriausybei, Beniliukso vyriausybės pateikė net penkis atskirus ekonominės integracijos planus. Sujungti Belgijos ir Nyderlandų pasiūlymai, kaip Beniliukso memorandumas, tapo Mesinos konferencijos diskusijų pagrindu, daugelis jo punktų figūravo galutiniam susitarime. Mesinos susitikimui nedavus rezultato, Belgijos užsienio reikalų ministras P. H. Spaak pasiūlė Beniliukso variantą projektui gelbėti: sukurti ekspertų komitetą, kuris iki galo aptartų ekonominės integracijos idėją (Moravcsik, 2008, p. 180–182). Toks komitetas buvo sukurtas ir parengė 1957 m. Romos sutartis.

Pažymėtina, kad retrospektyvus žvilgsnis į mažųjų valstybių bendradarbiavimo pasiekimus lėmė savotiško „Beniliukso mito“ atsiradimą, kai išorės percepcijoje Beniliukso šalims dažnai priskiriama daugiau bendrumo, nei jo būta iš tikrųjų. Esminiai šio

mito konstrukcijos elementai yra Beniliukso, kaip europinės integracijos, pirmojo ir variklio aukštinimas bei mažųjų šalių bendradarbiavimo laikymas „laboratorija“, kurioje atliktus eksperimentus vėliau perėmė Sąjunga. Tikrovėje šių šalių veikloje bendrumo ir realios sėkmės buvo mažiau, ypač užsienio politikos srityje, kur aiškiai trūko nacionalinių interesų bendrumo. Tai liudija iš esmės nesėkminga bandymo koordinuoti savo užsienio politikas istorija: 1952 m. trijų šalių įkurta nuolatinė bendra konsultavimosi užsienio politikos klausimais komisija (*Consultatieve Commissie voor de buitenlandse Politiek* – CoCoPo) vegetavo ir savo funkcijų neatliko. Užsienio politikos srityje Nyderlandai buvo labiau orientuoti į atlantizmą nei Belgija ir Liuksemburgas, Hagos laikyseną šiuo klausimu nuo 5-ojo dešimtmečio pabaigos galima nusakyti aksioma, „kas yra gerai NATO ir Amerikos buvimui Europoje, tas yra gerai ir Nyderlandams“, tuo tarpu Belgija ir Liuksemburgas savo dėmesį koncentravo į Europos žemyną (Yves, S. 1; Wielenga, S. 15–17). Neretai skyrėsi ir šalių pozicijos dėl europinio bendradarbiavimo formų: Nyderlandai buvo nuolat neigiamai nusiteikę tarpvyriausybiniu bendradarbiavimo (angl. *intergovernmentalism*) atžvilgiu, o Belgijos požiūris buvo gerokai pragmatiškesnis. Įtakos nuomonių skirtumams turėjo ir tai, kad pirmaisiais pokario dešimtmečiais Nyderlandai Europoje labiau orientavosi į VFR, o Belgija ir Liuksemburgas – į Prancūziją.

Išvados

1. Po Antrojo pasaulinio karo prasidėjęs judėjimas už Europos vienybę sutelkė įvairių tautybių ir pažiūrų europiečius. Pagrindinis šio judėjimo tikslas buvo taikos ir saugumo žemyne užtikrinimas, tačiau nesutarta dėl valstybių vienijimosi formos.
2. Pagrindiniai Vakarų Europos valstybių vienijimosi motyvai buvo kiekvienos jų silpnumas, noras apsisaugoti nuo Sovietų Sąjungos agresijos ir amerikietiškos kultūros įtakos, siekis atkurti ekonomiką ir realizuoti savo nacionalinius interesus.
3. Labai svarbus europinės integracijos veiksnys buvo abiejų supervalstybių politika. Jungtinės Valstijos padėjo Europos šalims atkurti nacionalines ekonomikas, užtikrino karinį saugumą ir visokeriopai skatino integracijos procesą. Sovietų Sąjunga mėgino stabdyti Europos valstybių vienijimąsi, tačiau jos politika davė atvirkštinį rezultatą. Kita vertus, dėl to žemynas skilo į Rytus ir Vakarus, integracija apėmė tik Vakarų Europą.
4. Dėl istorinių, ekonominių ir politinių priežasčių Didžioji Britanija nedalyvavo ankstyvojoje integracijos fazėje. Retrospektyviai vertinant tai buvo klaida, kurios to meto sąlygomis britų politiniam elitui buvo labai sunku išvengti. Pritardama Europos vienybės idėjai, Didžioji Britanija atmetė federalizmą bei supranacionalumą ir pasisakė už ne tokį glaudų ir įpareigojantį tarpvyriausybiniu bendradarbiavimo modelį.
5. Prancūzija tapo pagrindine Vakarų Europos integracijos varomąja jėga, nes neturėjo kitos išeities. Praradusiai didžiosios valstybės statusą ir galią, jai in-

- tegracija per suartėjimą su Vokietija tapo vienintele galimybe atgauti pozicijas žemyne ir pstenkinti nacionalinius interesus.
6. Esminė pokario Europos rekonstrukcijos ir integracijos problema buvo Vokietijos klausimas, kurio sprendimą paspartino prasidėjęs šaltasis karas. Vokietija liko padalinta, o Vakarų Vokietija tapo viena pagrindinių integracijos proceso veikėjų. Didelį vaidmenį čia suvaidino pirmosios VFR vyriausybės vadovas Konrad Adenauer, europinėje integracijoje išvelgęs galimybę atkurti ir reabilituoti Vokietiją.
 7. Nemažos įtakos pradiniam Vakarų Europos integracijos etapui turėjo mažųjų valstybių (Beniliukso) patirtis bei aktyvi pozicija. Nyderlandai, Belgija ir Liuksemburgas ypač daug nuveikė kuriant Europos ekonominę bendriją.

*Gauta 2011 12 10
Pasirašyta spaudai 2012 01 23*

Literatūra

- [Vitkus, G.] (2005). *Europos Sąjunga. Steigimo dokumentai ir Sutartis dėl Konstitucijos Europai*. Vilnius: Eugrimas.
- Brunn, G. *Die Europäische Einigung von 1945 bis heute*. Prieiga internetu: http://www.federaleurope.org/fileadmin/files_uef/Founding_UEF_DE.pdf
- Garvert, K. *Die BeNeLux- Zusammenarbeit – Ein Vorbild für die Europäische Integration?* Prieiga internetu: <http://www.uni-muenster.de/NiederlandeNet/nl-wissen/geschichte...>
- Yves, C. *Die Benelux-Staaten und die EWG-Integration unter besonderer Berücksichtigung der Luxemburgischen Position 1958–1968*. Prieiga internetu: <http://www.uni-hildesheim.de/media/fb1/geschichte/tagungen/2007-05>
- Judt, T. (2011). *Pokaris: Europos istorija nuo 1945 metų*. Vilnius: Baltos lankos.
- Kasparavičius, A. (2002). Paneuropos idėjų raiškos ir kontūrų Lietuvoje klausimu. *Europos idėja Lietuvoje: istorija ir dabartis*. Vilnius: LII leidykla, p. 121–148.
- Kissinger, H. (2003). *Diplomatija*. Vilnius: Pradai.
- Klein, J. (2003). Stationen zur Europäischen Verteidigungsgemeinschaft: Von Plevan-Plan bis zum Scheitern der EVG in der französischen Nationalversammlung am 30. August 1954. *Deutschlandvertrag und Pariser Verträge: Im Dreieck von Kalten Krieg, deutscher Frage und europäischen Sicherheit*. Münster: LIT Verlag, p. 32–40.
- Kühnhardt, L. *50 Jahre Römische Verträge*. Prieiga internetu: <http://www.bpb.de/files/G1Y3AD.pdf>
- Laqueur, W. (1995). *Europa mūsų laikais: 1945–1992*. Vilnius: Amžius.
- Loth, W. (1996). *Der Weg nach Europa: Geschichte der europäischen Integration 1939–1957*. Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht.
- Loth, W. (2005). *Léon Blum und das Europa der Dritten Kraft*. Prieiga internetu: <http://www.europa.clio-online.de>
- Loth, W. (2007). *Der Weg nach Rom – Entstehung und Bedeutung der Römischen Verträge*. Prieiga internetu: http://www.iep-berlin.net/fileadmin/website/13_newsletter/Loth.pdf
- Manning, A. (1981). *Die Niederlande und Europa von 1945 bis zum Beginn der fünfziger Jahre*. Prieiga internetu: http://www.ifz-muenchen.de/heftarchiv/1981_1.pdf
- McAllister, R. (2000). *Nuo Europos Bendrijos iki Europos Sąjungos: istorinė politinė apžvalga*. Vilnius: Eugrimas.
- Moravcsik, A. (2008). *Europos pasirinkimas. Socialinis tikslas ir valstybės galia. Nuo Mesinos iki Maastrichto*. Vilnius: Margi raštai.
- Pfetsch, F. R. (2005). *Die Europäische Union: Geschichte, Institutionen, Prozesse*. München: Wilhelm Fink Verlag.
- Ripper, W., Hoffmann, J. (1993). *Deutschland in der Welt nach 1945*. Frankfurt/M: Verlag Moritz Disterweg.
- Schmidt, G. (1991). Großbritannien, die Gründung der Europäischen Wirtschaftsgemeinschaft und die Sicherheit des Westens: „The American Connection“. [Salewski, M.] *Nationale Identität und Europäische Einigung*. Göttingen: Muster-Schmidt Verlag, p. 169–231.
- Schmuck, O. *Motive, Leitbilder und Etappen der europäischen Einigung*. Prieiga internetu: http://www.bpb.de/publikationen/5SLSCV,0,Motive_Leitbilder_und_Etappen_der_europ%EAischen_Einigung.html
- Timmermann, H. *Adenauers Westbindung und die Anfänge der europäischen Einigung*. Prieiga internetu: http://www.kas.de/wf/doc/kas_16743-1-30.pdf
- Vilpišauskas, R. (2007). Europos studijos Lietuvoje: trumpalaikis susižavėjimas ar neišnaudotos galimybės? *Politologija 4 (48)*: 191–214.

Julius Žukas

Weidenfeld, W. *Europäische Einigung im historischen Überblick*. Prieiga internetu: <http://www.cap.uni-muenchen.de/download/2000/einigung.pdf>

Wielenga, F. *Die Benelux aus niederländischer Perspektive*. Prieiga internetu: <http://www.bpb.de/files/KMT034.pdf>

Williams, A. M. (1996). *Europos Bendrija: integracijos prieštarašiai*. Vilnius: Alma littera.

Wurm, C. *Großbritannien, Frankreich und die westeuropäische Integration*. Prieiga internetu: <http://edoc.hu-berlin.de/humboldt-vl/wurm-clemens/PDF/Wurm.pdf>

Чеснова, И. Е. *Франция и проблемы западноевропейской интеграции в годы IV Республики: 1946–1958 гг.* Prieiga internetu: <http://www.dissercat.com/content/frantsiya-i-problemy-zapadnoevropeiskoi-integratsii-v-gody-iv-respubliki-1946-1958-gg>

THE BEGINNING OF EUROPEAN INTEGRATION: REASONS, PARTICIPANTS AND GOALS

Julius Žukas

Summary

The article analyses the features of the initial stage of European Integration within the period from the end of the Second World War to the Treaties of Rome in 1957, giving main consideration for the reasons of integration, its participants and their motives. It is emphasized that after the devastating World War Europeans of different nationalities and beliefs were united by a desire to do everything to help prevent similar disaster. Having agreed on the common goal, members and supporters of European movement disagreed on the form of unification of European countries. There were two main currents, one of which sought to establish a solid federation of European countries with supranational governing bodies, while the other suggested being content with more moderate intergovernmental cooperation. Unification of the European countries was impelled and forced by their weakness, striving for peace and safety on the Continent, desire to reestablish national economies and realize national interests. Politics of both superpowers was a very important factor of the European integration. Historical decision of the USA to defend freedom and democracy in Europe and all over the world helped European countries to reestablish economies destroyed by the war and ensured safety. Besides, the USA government strongly encouraged the process of European integration so it is difficult to overestimate the role of America in the integration of Western Europe. Meanwhile, the Soviet Union was inimical to the idea of European integration and tried to stop this process. However, its aggressive politics backfired and accelerated the integration. On the other hand, it conditioned the division of the Continent into East and West and integration covered only the Western Europe. Due to historical, economic, and political reasons Great Britain, the strongest country of the postwar period in the Western Europe, having rejected federalism and supranationalism, did not participate in the primary stage of the integration. From the retrospective point of view, it was a mistake which, though, was very difficult to avoid and the political elite of Great Britain then correctly identified the national interests. France, having no other option, became the main driving force of Western Europe integration. Having lost the status and might of the great power, the integration through ally with Germany became the only possibility for it to regain its position in

the Continent and realize its national interests. The fundamental problem of European reconstruction and integration was the issue of Germany. Without the potential of German economy and armed forces, a strong and effective European Union was impossible. A positive solution to the problem was accelerated greatly by the beginning of the cold war. Germany remained divided and West Germany became one of the main participants of the integration process. Konrad Adenauer, the head of the first government of West Germany, who considered the orientation to the West and European integration the only right way leading to restitution and rehabilitation of Germany, played an important role in the process. Active position and experience of Benelux countries had a big impact on the primary stage of integration of Western Europe. The contribution of Netherlands, Belgium and Luxemburg to the establishment of European Economic Community was significant.

